

Sygn. akt IX Ca 1153/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 września 2018 r.

Sąd Okręgowy w Olsztynie IX Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący:	SSO Bożena Charukiewicz (spr.)
Sędziowie:	SO Dorota Ciejek SO Krystyna Skiepmo
Protokolant:	prac. sądowy Izabela Ważyńska

po rozpoznaniu w dniu 13 września 2018 r. w Olsztynie na rozprawie

sprawy z powództwa K. H.

przeciwko T. G.

o zapłatę

na skutek apelacji powódki od wyroku Sądu Rejonowego w Olsztynie z dnia 24 maja 2017 r., sygn. akt I C 2227/16,

I. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie I w ten sposób, że zasądza od pozwanego T. G. na rzecz powódki K. H. kwotę 30.000 zł (trzydzieści tysięcy złotych) z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 6 października 2016 roku do dnia zapłaty, oddalając powództwo w pozostałej części oraz znosząc wzajemnie pomiędzy stronami koszty procesu;

II. oddala apelację w pozostałej części;

III. znosi wzajemnie pomiędzy stronami koszty postępowania apelacyjnego;

IV. przyznaje adwokatowi Z. T. ze Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Olsztynie kwotę 1.800 zł (tysiąc osiemset złotych), powiększoną o należny podatek VAT, tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną świadczoną pozwanemu z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Dorota Ciejek Bożena Charukiewicz Krystyna Skiepmo

Sygn. akt IX Ca 1153/17

UZASADNIENIE

Powódka K. H. wniosła o zasądzenie od pozwanego T. G. kwoty 60.000 zł z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty i kosztów procesu wg norm przepisanych.

W uzasadnieniu podała, że pozwany, będąc w stanie niepoczytalności, spowodował u matki powódki – A. H. – obrażenia ciała, które doprowadziły do jej śmierci. W tych okolicznościach powódce, jako osobie najbliższej zmarłej, na podstawie art. 446 § 4 k.c. w zw. z art. 428 k.c. przysługuje od sprawcy zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę w wysokości wskazanej w pozwie.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa, zarzucając, że poza udziałem we własności lokalu mieszkalnego, nie posiada żadnego innego majątku, a więc brak jest przesłanek ustawowych do uwzględnienia roszczenia wskazanych w art. 428 k.c., ponieważ majątek powódki i jej zdolności zarobkowe w znacznym stopniu przewyższają stan majątkowy i możliwości zarobkowe pozwanego.

Wyrokiem z dnia 24 maja 2017 r. Sąd Rejonowy w Olsztynie oddalił powództwo. Przyznał adwokatowi Z. T. ze Skarbu Państwa wynagrodzenie w kwocie 7.200 zł + podatek VAT.

Sąd Rejonowy ustalił, że w dniu 23 stycznia 2015 r. pozwany T. G., poprzez wielokrotne uderzenia młotkiem oraz nożem spowodował u A. H. – matki powódki - obrażenia ciała w postaci rozległych uszkodzeń czaszkowo – mózgowych z licznymi ranami tłuczonymi oraz kłutymi w obrębie głowy i inne liczne obrażenia, które spowodowały śmierć wymienionej. W chwili czynu pozwany, z powodu choroby psychicznej, miał zniesioną zdolność rozpoznania swojego czynu i kierowania swoim postępowaniem w rozumieniu art. 31 § 1 Kodeksu karnego, w związku z czym postępowanie karne zostało umorzone, a wobec pozwanego został zastosowany izolacyjny środek zabezpieczający.

Jak ustalił Sąd Rejonowy powódka jest właścicielem nieruchomości zabudowanej domem mieszkalnym w K. o wartości około 160 000 zł.

Pozwany jest współwłaścicielem udziału (...) we własności lokalu położonego w O. przy ul. (...) – (...) Nie posiada innego majątku, nie pracuje, jest na utrzymaniu siostry. Od urodzenia cierpi na schizofrenię paranoidalną, a następnie maniakalną.

W ocenie Sądu Rejonowego art. 425 § 1 i art. 428 k.c. nie dają żadnych podstaw do zasądzenia od niepoczytalnego sprawcy czynu zabronionego zadośćuczynienia pieniężnego, czy to na rzecz bezpośrednio poszkodowanego, czy też przy zastosowaniu art. 446 § 4 k.c., na rzecz osoby najbliższej zmarłego poszkodowanego. Przepis ten ma celu tylko wyrównanie ubytku w majątku poszkodowanego, a nie zadośćuczynienie jego krzywdzie czego dochodzi powódka. Norma prawna zawarta w przepisie art. 428 k.c. ma charakter przepisu szczególnego, wyjątkowego wobec normy ogólnej, zwalniającej osoby niepoczytalne od odpowiedzialności za czyny niedozwolone (art. 425) i jako taka, nie podlega wykładni rozszerzającej. Na marginesie Sąd Rejonowy wskazał, że powódka nie wykazała przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej z art. 428 k.c. ponieważ z ustalonego stanu faktycznego wynika, iż to powódka ma większy majątek i możliwości zarobkowe niż pozwany.

Powyższy wyrok zaskarżyła apelacją powódka zarzucając wyrokowi:

- obrazę prawa materialnego, a mianowicie art. 428 k.c., w związku z art. 446 § 4 k.c., poprzez błędną wykładnię i niezastosowanie w niniejszej sprawie,

- obrazę przepisów postępowania, a mianowicie art. 227 k.p.c. oraz 278 k.p.c., poprzez zaniechanie inicjatywy dowodowej- pomimo zaoferowanych dowodów z przesłuchania powódki oraz z opinii biegłego psychologa- na okoliczność złej kondycji psychicznej powódki, drażliwości, nerwowości, istotnie obniżonego nastroju, traumatycznego charakteru śmierci matki, zaburzeń lękowych, wybicia ze stanu równowagi psychicznej i znacznych cierpień doznanых przez powódkę, a tym samym zasadności dochodzonego zadośćuczynienia, jak również odstąpienie od zażądania informacji z placówki, w której obecnie przebywa pozwany, jakie są znane tej placówce źródła utrzymania pozwanego, w szczególności czy pozwany posiada świadczenia pod jakimkolwiek tytułem, zwłaszcza w postaci świadczeń z ZUS lub instytucji zajmujących się pomoc społeczną,

- sprzeczność ustaleń faktycznych z treścią zebranego materiału dowodowego, poprzez ustalenie, że powódka nie wykazała przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej przez przyzmat sytuacji majątkowej stron i zasad współżycia społecznego.

Wskazując na powyższe powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od pozwanego T. G. na rzecz powódki K. H. zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w kwocie 60.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz zasądzenie od pozwanego na rzecz powódki kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego za obie instancje sądowe, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpatrzenia w przypadku konieczności przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości, z pozostawieniem Sądowi I instancji decyzji w przedmiocie kosztów za postępowanie odwoławcze.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja jest w części zasadna.

Przede wszystkim należy odnieść się do stanowiska Sądu Rejonowego, zgodnie z którym świadczenie określone w art. 428 k.c., stanowiącym podstawę prawną żądania powódki w niniejszej sprawie jest ograniczone wyłącznie do wyrównania ubytku w majątku poszkodowanego (odszkodowania) i nie obejmuje swoim zakresem szkody niemajątkowej (krzywdy), którego formą wyrównania jest świadczenie pieniężne określane jako zadośćuczynienie. Pogląd ten nie jest trafny.

Wykładnia językowa art. 428 k.c. odwołująca się do pojęcia odszkodowania, obejmuje swoim zakresem nie tylko odszkodowanie sensu stricto, ale również zadośćuczynienie. Nie może budzić żadnych wątpliwości, że rekompensacie na tej podstawie podlega każda szkoda, to jest zarówno majątkowa jak i niemajątkowa. Roszczenie o zadośćuczynienie jest również roszczeniem odszkodowawczym, zmierzającym do skompensowania szkody niemajątkowej. Ograniczenie roszczenia dochodzonego w oparciu o przepis art. 428 k.c. wyłącznie do odszkodowania za szkodę majątkową nie znajduje normatywnego uzasadnienia, brak takiego ograniczenia nie budzi żadnych wątpliwości w orzecznictwie (wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 10 maja 2016 r., sygn. akt I ACa 87/16). W doktrynie również wyraźnie, choć nie w sposób wyłączny, wskazuje się, że pojęcie naprawienia szkody wskazane w art. 428 k.c. obejmuje także w sposób oczywisty zapłatę stosownego zadośćuczynienia na podstawie art. 445 lub 448 k.c., jeżeli spełnione są przesłanki jednego z tych artykułów (B. Więzowska, Odpowiedzialność cywilna, s. 229).

Powódka dochodząc roszczenia w niniejszej sprawie odwołała się do szczególnej regulacji przewidzianej w art. 428 k.c., mającej zastosowanie w stanach faktycznych uzasadniających wyłączenie odpowiedzialności sprawcy szkody na zwykłych zasadach wobec braku jego winy. W przepisie tym ustanowiono odpowiedzialność według, tzw. zasad słuszności, uruchamianych pomocniczo, gdy zawodzi możliwość kompensacji szkody z mocy innych tytułów (na zasadzie winy lub ryzyka).

Dodać należy, iż akceptowane jest uznanie art. 428 k.c. za samodzielną podstawę roszczenia o zadośćuczynienie, w związku z czym rozpatrywanie dochodzonego przez powódkę żądania z perspektywy art. 446 § 4 k.c. należało uznać za co najmniej zbędne, tym bardziej, że immanentną cechą odpowiedzialności kształtowanej tym przepisem jest wina. Tej natomiast nie można było przypisać pozwanemu z uwagi na to, że dopuścił się przeciwko matce powódki czynu w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie decyzji oraz wyrażenie woli (art. 425 § 1 k.c.), równoznacznym z brakiem poczytalności w rozumieniu prawnym – karnym.

Do przesłanek roszczenia z art. 428 k.c. należy wyrządzenie szkody przez osobę, której z powodu stanu psychicznego nie można przypisać winy, ani odpowiedzialności za szkodę na tej podstawie; brak osób zobowiązanych do nadzoru nad sprawcą szkody, które byłyby odpowiedzialne na podstawie art. 427 k.c., albo brak możliwości uzyskania od nich naprawienia szkody; wystąpienie okoliczności, których ocena według zasad współżycia społecznego uzasadnia konieczność całkowitej lub częściowej kompensacji szkody przez jej bezpośredniego sprawcę.

W niniejszej sprawie nie było sporu co do tego, że pozwany nie mógł ponosić odpowiedzialności na zasadzie winy z uwagi na stwierdzoną u niego w postępowaniu karnym niepoczytalność. Nie budziło również wątpliwości, że pozwany nie miał osoby zobowiązanej do sprawowania nad nim nadzoru. Kwestią dyskusyjną pozostawała zatem jedynie ocena zasadności roszczenia powódki z punktu widzenia zasad współżycia społecznego.

Uwzględniając, że ocena ta jest dokonywana na podstawie systemu nigdzie nieskatalogowanych pozaprawnych norm (najczęściej moralnych, niekiedy obyczajowych), dokonanie szczegółowych wyliczeń w tej mierze jest z góry skazane na niepowodzenie, rodząc konieczność poszukiwania sytuacji najbardziej typowych. Jedną z nich przykładowo wskazał sam ustawodawca, nakazując sądowi porównanie stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy. Jakkolwiek wskazówka ta jest trafna, to jednak możliwa do wykorzystania bardzo rzadko. W istocie może ona mieć większe znaczenie w tych stanach faktycznych, gdy sprawca doznał nieoczekiwane przejściowych zaburzeń czynności psychicznych i w tym stanie wyrządził szkodę. Z reguły zawodzi ona natomiast w przypadkach, gdzie szkoda została wyrządzona przez osobę chorą psychicznie (a także niedorozwiniętą umysłowo lub też przez dziecko, które nie ukończyło 13 roku życia), ponieważ sprawcy należący do tej kategorii na ogół nie dysponują liczącym się majątkiem (Kodeks cywilny. Komentarz red. dr hab. Konrad Osajda, Legalis; KC, Art. 428 SPP T. 6 red. Olejniczak 2014, wyd. 2, Legalis).

Z niekwestionowanych ustaleń Sądu Rejonowego wynika, że stan majątkowy pozwanego odbiega istotnie od sytuacji majątkowej powódki, skoro pozwany od lat nie pracuje, jest na utrzymaniu siostry, jest współwłaścicielem ułamka nieruchomości oraz od urodzenia cierpi na chorobę psychiczną a powódka jest właścicielem domu i prowadzi działalność gospodarczą.

Mimo to nie sposób przyjąć, że zasady współżycia społecznego przemawiają na rzecz pozwanego w zakresie oddalenia żądania powódki. Należy mieć na uwadze, że sam pozwany swym bezprawnym czynem, zasługującym na najwyższy stopień potępienia, postąpił wbrew zasadom współżycia społecznego, przez co stracił możliwość poszukiwania ochrony z powołaniem się na te zasady. Zgodnie bowiem z ugruntowanym stanowiskiem orzecznictwa, nie może skutecznie powoływać się na art. 5 k.c. ten, kto sam narusza zasady współżycia społecznego (wyrok SN z 13 czerwca 2000 r., V CKN 448/00, L. i wyrok SN z 20 stycznia 2011 r., I PK 135/10, MoPr 2011, Nr 9).

Wśród okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przez sąd przy ocenie, czy spełnione zostały przesłanki zasądzenia od bezpośredniego sprawcy szkody odszkodowania na zasadach współżycia społecznego - poza kwestią porównania stanu majątkowego poszkodowanego i sprawcy - wymienia się również rozmiar doznanej przez poszkodowanego szkody oraz jej charakter (szkoda na osobie, czy szkoda na mieniu); wpływ wydatków służących jej naprawieniu na sytuację majątkową i rodzinną poszkodowanego; sytuację rodzinną obu tych podmiotów (to, czy mają na utrzymaniu inne osoby) oraz ich wiek. Wreszcie, rozważeniu podlegać winny same okoliczności, w których doszło do zdarzenia sprawczego, będącego podstawą odpowiedzialności (Kodeks cywilny. Komentarz red. dr hab. K. O.). Z całą pewnością nie są to wszystkie kryteria, które sąd władny jest wziąć pod rozwagę, zwłaszcza gdy przedmiotem oceny w świetle art. 428 k.c. wydaje się być całokształt okoliczności sprawy.

Jak wynika z poczynionych przez Sąd Okręgowy ustaleń czyn, którego dopuścił się pozwany, był wymierzony przeciwko najwyższemu dobru – życiu człowieka, doprowadził do śmierci matki powódki, a w konsekwencji do zerwania bardzo mocnej więzi rodzinnej. Czy ten został popełniony bez zrozumiałej motywacji, pod wpływem objawów choroby psychicznej. Swym czynem pozwany, doprowadził do trwałych skutków w psychice powódki. Z zeznań powódki wynika, że śmierć matki w tak tragicznych okolicznościach była dla niej szokiem, do tej pory nie może uwierzyć w to, co się stało. Śmierć osoby bliskiej jest jednym z najbardziej negatywnych przeżyć w życiu człowieka i w związku z tym musi wiązać się z określonym zadośćuczynieniem ze strony osoby odpowiedzialnej

Reasumując, w kontekście zgromadzonego materiału dowodowego zasada odpowiedzialności pozwanego została przesądzona w sposób niepodważalny. Krzywda powódki została udowodniona, uprawniając powódkę do jej rekompensaty w formie zadośćuczynienia, za którego zasądzeniem w okolicznościach niniejszej sprawy przemawiały zasady współżycia społecznego. Brak satysfakcji moralnej powódki, nie mogącej oczekiwać ukarania sprawcy jej

szkody w sposób typowy dla przestępstwa, którego się dopuścił (z uwagi na jego niepoczytalność w miejsce kary orzeczono środek zabezpieczający spełniający inne cele niż sankcja karna), dodatkowo wzmacniał potrzebę i zasadność nałożenia na pozwanego obowiązku świadczenia, spotykającego się in casu z ogólnym przyzwoleniem społecznym.

Zadośćuczynienie przyznawane poszkodowanemu z mocy art. 428 k.c. nie odbiega od jego istoty, zachowując ocenny charakter oraz podlegając pewnej swobodzie sądu w zakresie decyzji o ukształtowaniu jego wysokości. Tym razem jednak na jego rozmiar, oprócz ogólnie stosowanych kryteriów, mają wpływ zasady współżycia społecznego, orzekając obowiązek naprawienia szkody przez jej sprawcę na podstawie art. 428 k.c., sąd powinien rozważyć, czy w świetle zasad współżycia społecznego naprawienie szkody powinno nastąpić w całości, czy tylko w części, a jeśli tak, to w jakim rozmiarze (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 1981 r., IV PR 22/81, L.).

Podkreślić zatem należy, co ma limitujący wpływ na wysokość żądania powódki, że odszkodowanie przyznane poszkodowanemu na zasadach słuszności nie musi jednak odpowiadać zasadzie pełnego odszkodowania, gdyż podstawa i zakres przyznawanej kompensacji zależą od oceny sądu, opartej na zasadach współżycia społecznego. Stąd poszkodowany może otrzymać naprawienie szkody jedynie w części (zob. wyr. Sądu Najwyższego z 16.2.1981 r., IV PR 22/81, Legalis; M. Safjan, w: Pietrzykowski, Komentarz, 2015, t. I, art. 428, Nb 9; A. Śmieja, w: System PrPryw, t. 6, 2014, s. 506 i 508, Nb 72; por. też w tym zakresie M. Kaliński, Szkoda na mieniu i jej naprawienie, Warszawa 2014, s. 132–133).

Powódka domagała się zasądzenia zadośćuczynienia w wysokości 60.000 zł. W ocenie Sądu Okręgowego roszczenie to, z uwagi na wskazane przesłanki mające wpływ na rozmiar krzywdy powódki, jak również te które nakazują ograniczyć wysokość zadośćuczynienia zasądanego na podstawie art. 428 k.c., usprawiedliwione jest w połowie, a zatem do wysokości 30.000 zł.

Zadośćuczynienie powyższe uwzględnia przede wszystkim szczególny charakter naruszonego dobra osobistego, jakim była więź rodzinna o wyjątkowej sile i trwałości. Powódka istotnie doświadczyła naglej, niespodziewanej i nieodwracalnej straty osoby najbliższej – matki, której nie zrekompensuje jej żadna kwota pieniężna. Zmagala się z konsekwencjami doznanej traumy, żalobą, poczuciem pustki i osamotnienia. Jednak z drugiej strony wysokość kwoty należnego powódce zadośćuczynienia musiała ulec ograniczeniu ze względu na porównanie stanu majątkowego powódki i pozwanego, a więc jedną z przesłanek art. 428 k.c. Dlatego Sąd Okręgowy uznał, że obiektywnie uzasadnioną kwotą, odpowiednią w świetle zasad współżycia społecznego i art. 428 k.c. jest kwota 30.000 zł.

Datę, od której należą się powódce ustawowe odsetki za opóźnienie ustalono w oparciu o chwilę doręczenia pozwanemu odpisu pozwu, w którym dowiedział się o roszczeniu i jego wysokości. Od dnia następnego pozwany pozostawał w opóźnieniu z zapłatą świadczenia, a zatem powódce przysługują odsetki ustawowe za opóźnienie od tej daty (art. 481 § 1 k.c.).

Mając zatem na uwadze wskazane wyżej okoliczności Sąd Okręgowy na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. orzekł, jak w wyroku.

O kosztach procesu za obie instancje orzeczono na podstawie art. 100 k.p.c. znosząc je wzajemnie, o czym zdecydował wynik sprawy, w którym roszczenia powódki zostały uwzględnione w połowie.

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanemu z urzędu orzeczono na podstawie art. 29 ust. 1 Prawa o adwokaturze z dnia 26 maja 1982 r. (tekst jednolity: Dz.U. z 2015 r. poz. 615 ze zm.) i § 2 pkt 1 i 2 w zw. z § 8 pkt 6 i § 16 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu z dnia 3 października 2016 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1714).

Dorota Ciejek Bożena Charukiewicz Krystyna Skiepmo